

РЕЦЕНЗІЇ

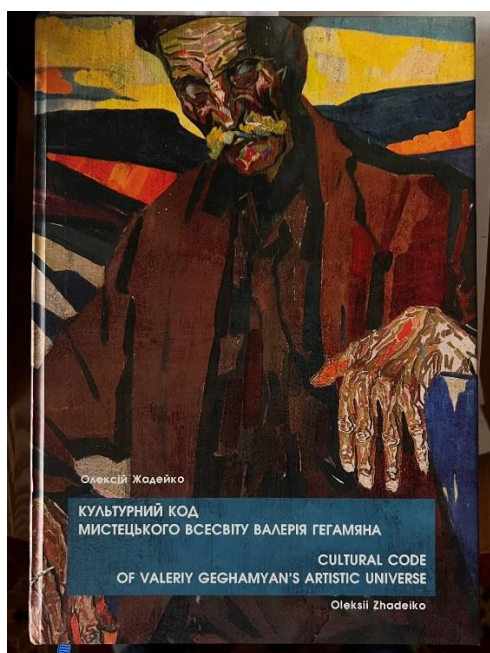
УДК 008:342.107.1

Цитування:

Федорук О. К. Наче вершина Говерла – Валерій Гегамян. Рецензія на монографію Олексія Жадейка «"Культурний код" мистецького всесвіту Валерія Гегамяна». *Культура і сучасність* : альманах. 2023. № 1. С. 168–170.

Fedoruk O. (2023). Valery Geghamyan – like the summit of Mount Hoverla. Review of the monograph by Oleksii Zhadeiko "The Cultural Code of Valery Geghamyan's Artistic Universe". *Kultura i suchasnist: almanakh*, 1, 168–170.

Федорук Олександр Касьянович,
академік,
доктор мистецтвознавства,
професор
fedoruk_ok@ukr.net

НАЧЕ ВЕРШИНА ГОВЕРЛА – ВАЛЕРІЙ ГЕГАМЯН.**Рецензія на монографію Олексія Жадейка
«"Культурний код" мистецького всесвіту Валерія Гегамяна»**

Надто пізно я отримав цінну для мене монографію і надто довго чекав на неї, щоби написати теплі слова про автора Олексія Жадейка, відзначити змістовний текст книжки, що панорамно розкриває (справедливіше мовити: розгортає в проблемних наукових ракурсах) життя і творчість Валерія Гегамяна (1925–2000). Цей талановитий мистець, син двох національних культур: Вірменії та України – постає в моїй уяві, наче вершина

Карпат Говерла. Добу не спав я, доки прочитав текст Жадейка від альфа до омеги, паралельно вдивляючись у подані в монографії ілюстрації (комплексно: малярство, графіка), добросовісно використану джерельну частину.

Валерій Гегамян ось понад двадцять літ, як відійшов. Але з року до року зростає популярність його мистецтва, а створений 2015 р. Фонд імені Валерія Гегамяна реалізує спадкоємні ідеї мистця, що, за словами автора дослідження, популяризує мистецьку та педагогічну практику мистця, здійснює різні види реставраційної, експертної, науково-дослідницької, просвітницької, реставраційної і, що важливо, атрибуційно-експертної оцінки.

Як вважає Олексій Жадейко, біографія і творчість Гегамяна «виявилися не просто маловивчені, а овіяні такою кількістю міфів та легенд, що на початковому збиранні інформації дослідника група кілька разів йшла помилковим шляхом, приймаючи за істину непідтверджену інформацію, яка звучала з авторитетних джерел»¹.

З огляду на бузувірську агресію орків стосовно України упродовж 2022–2023 рр., звертаємо увагу, що більшовицький Кремль від самого початку свого існування практикував терор, а в Україні до того неодноразові голодомори.

Трагічна доля спіткала родину батька

Валерія Гегамяна, і про цю трагедію мистець намагався не згадувати в різного роду автобіографічних анкетах. Автор дослідження висвітлює аристократичне походження роду Гегамянів, зазначаючи, що «дід по матері Гегам Тер-Меліксціан (префікс «Тер» означає нащадка священника, префікс «Мелік» вказує на шляхетське походження) – неабияка особистість, що залишила значний історично-культурний слід в історії селища Гарні (місценародження В. Гегамяна – *О. Ф.*) та Єрвана» [1, 73]¹.

На цьому біографічного характеру факти наголошуємо свідомо: батько Гегамяна був арештований тричі (вперше 1924 р.) і врешті страчений енкаведистами 1937 р. Того страхітливого року були страчені тисячі українських інтелектуалів-патріотів, зокрема М. Зеров, М. Куліш, Л. Курбас, а також свідомий інтелігент, захисник української незрусифікованої мови Микола Трохименко (1899–1937) [1, 15], родина Кульчицьких у Харкові та багато інших. За український націоналізм, буржуазний формалізм у мистецтві більшовицька влада нещадно карала (згадаймо долю М. Бойчука, С. Налепинської, багатьох інших прихильників школи Бойчука).

У 1948 р. вчителя В. Гегамяна, класика вірменського мистецтва Мартироса Сар'яна звинуватили в буржуазному формалізмі. Сумні спогади про вакханалію боротьби з буржуазним формалізмом залишає в щоденнику Гегамян, порівнюючи, як пише О. Жадейко, вчителя з королем Ліром: «Король Лір, істинно розумний чоловік, під впливом ударів життя може втрачати розум [...] О, Сар'ян! Серце моє хоче возз'єднатися з твоєю печаллю [...]. Спогади твого життя залишаться твоєю тінню, твоєю внутрішньою жорстокою тишею», – повторює слова Сар'яна О. Жадейко. – Від Сар'яна Гегамян взяв вибух мислення чистим кольором [...]. Що таке живопис? Це КОЛІР. А колір – це Мартирос Сар'ян» [1, 31].

Чи можна було Гегамяну афішувати в офіційних біографічних анкетах факт родинної трагедії? Смоток, біль, спогади про родину Гегамян проніс крізь своє життя, не вказавши жодного разу про власне минуле (навіть у метриці мистця записано було не родове шляхетське Меліксціан, а похідне).

Аналітична за судженнями, глибока за розкриттям біографічних фактів монографія О. Жадейка зі щемною згадкою мистця про маму Варсенік Гегамівну: «Моя мама – це небеса».

Не лише мистецький код, але й християнський код проніс Валерій Гегамян

високо! Джерельна біографічна мистецька парадигма: професійна освіта та мистецька розкутість мислення, портрети, жіночі мотиви, навіяні зустрічами Гегамяна, як пише автор, з талановитою родичкою Лаурою Вартап'ян (1942–1994), балериною, артисткою кіно, – збагатили мистця духовно. Це Лаура Вартап'ян полонила Гегамяна хореографією на балетній сцені, за спостереженнями О. Жадейка, «враження від артистичної красуні-танцівниці втілилися в цілій серії картин» [1, 47]. Вартап'ян померла в еміграції.

Невипадково В. Гегамян полюбив приморську портову Одесу і спершу для заробітку навчав мистецтву вихованців у педагогічному інституті імені К. Ушинського, де, як пише автор передмови доктор мистецтвознавства Олексій Роготченко, він виховав плеяду талановитих мистців, зокрема Олександра Ройтбурда (1961–2021), у майбутньому директора Одеського художнього музею, Валентина Захарченка, Сергія Ликова, Віктора Покиданця. Додамо до цього списку вихованців Гегамяна талановитих Оксану та Анатолія Фурлетів, що пов'язали мистецьку долю з образами французького Провансу в Ісамбрі в маєтку покійного нині мистця української діаспори, вихідця з буковинського села Іспаса Темістокла Вірсти, де запланували за ініціативою талановитого різьб'яра із села Кути (звідти, до речі, талановита українська поетка з діаспори Віра Вовк) Володимира Ворончака створити музей Вірсти.

Нам особливо приємні пошуки та знахідки автора монографії у виявленні українсько-вірменських мистецьких взаємин Гегамяна, його здобутків у діапазоні творення вірменських та українських образів. На особливу увагу заслуговує праця Олексія Жадейка, що відповідно до планів реставрації запобігає втратам почасти збережених творів Гегамяна. Досвід О. Жадейка в системі атрибуційно-експертної діяльності з метою отримання достеменно автентичної історії існування артоб'єкта Валерія Гегамяна.

Автор виступає в ролі високоосвіченого професіонала в цій галузі мистецьких знань. Він неодноразово відвідував Вірменію, прабатьківщину Гегамяна, згадує геноцид вірмен 1915 р. Сьогодні увесь світ протестує проти геноциду нас, українців, як нації недосапієнсами московського Кремля, проти незалежної вільнолюбної України, що бачить свою долю в єдності із Заходом. Про це ще в 1948 р. писав майбутній ректор Мюнхенського вільного університету Володимир Янів у докторській дисертації, що побачила світ у

монографії «Психологічні основи окциденталізму» 1996 р. в Мюнхені².

Монографія Олексія Жадейка «Культурний код мистецького всесвіту Валерія Гегамяна» має велике науково-просвітницьке значення. Рекомендую її як одну з-поміж інших програмних пізнавально-джерельних для мистецьких закладів вищої освіти.

Примітки

¹ Пригадаємо ім'я талановитого реставратора, вихідця із Керчі, випускника кафедри реставрації НАОМА Євгена Тура, який врятував від катастрофічного нищення монументальні композиції Гегамяна, створені ним у малопродатній для життя кімнатці. На папері Гегамян накручував масштабні композиції, згортав їх і відтак малював далі їх на тому самому папері. З роками папір зліпився, фарби витерлися. Аби не втратити намальоване, Євген Тур з одностудійцями відновив, здавалось, навіки втрачене.

Варто згадати про унікальну виставку інтер'єрної кераміки славетної кермістки Ольги Рапай у Музеї декоративного мистецтва України. Ця кераміка фактично також була знищена, її врятувала для подальшого життя група реставраторів, що працювала з Євгеном Туром. У folderku куратор Оксана Циганок зазначила, що «команда проекту зіткнулася з кількома гострими проблемами: передусім проблемою захисту авторських прав,

юридичної та етичної відповідальності за їх порушення легального обліку об'єктів на артринку та їх провенансу, загалом збереження культурної спадщини та проблемою приватної реставрації відповідно до міжнародних протоколів.

Тож врятована реставраторами, зокрема Євгеном Туром, експозиція настінної кераміки Ольги Рапай тішить увагу нашого глядача – і це в час жорстокої боротьби України з нелюдами-загарбниками під орудою кремлівського хворого на деменцію недосапієнса плутіна.

² Автор ставить, як він пише, «тривожне питання: «чи ідеал вічної Європи є нашим ідеалом, чи ні? Відшукати первні нашої духовности, проаналізувати себе, сягнути до джерел, відчистити духовність від намулу чужого, розкладового, руйнуючого, щоб іти до абсолютного Добра, – це є те єдине на потребу, від якого залежить майбутнє України. – Янів В. Психологічні основи окциденталізму. Мюнхен, 1996. С. 188.

Треба розуміти: професор Володимир Янів закликав до єднання України із Заходом!

Література

1. Жадейко О. «Культурний код» мистецького всесвіту Валерія Гегамяна. Рига : Baltija Publishing. 2019. 296 с.; кол. іл.